

Economische en ecologische impuls door gebiedsontwikkeling en kustversterking: het Zeeuwse plan Waterdunen

Geert Roovers en Marieke Vermeij

ir. M. Vermeij
is werkzaam als adviseur m.e.r. bij Advies- en ingenieursbureau Oranjewoud

Ir. G.J. Roovers
werkt als procesbegeleider bij Advies- en ingenieursbureau Oranjewoud

Marieke en Geert verzorgden de totstandkoming van de alternatieven voor het plan Waterdunen, het bijbehorende milieueffectrapport, het ontwerp-kustversterkingsplan en het voorontwerp-bestemmingsplan

West Zeeuwsch-Vlaanderen staat onder druk. Er is sprake van een teruglopend bevolkingsaantal en een dalende werkgelegenheid. Daarnaast staat ook de ecologische kwaliteit van het gebied onder druk. Om een sociaal-economische impuls aan het gebied te geven en tevens de ruimtelijke kwaliteit te versterken, zet de regio in op de versterking en vernieuwing van de toeristisch recreatieve bedrijvigheid in combinatie met het 'rood-voor-groen' principe: de impuls gaat samen met de integratie van ruimtelijke kwaliteit en versterking van de ecologische structuur. Dit is vastgelegd in het Gebiedsplan Natuurlijk Vitaal. Plan Waterdunen past hier naadloos in. Plan Waterdunen realiseert in de Jong- en Oud-Breskenspolder, westelijk van Breskens, een sociaal-economische impuls, gebaseerd op een toeristisch-recreatieve kwaliteitsslag gecombineerd met de versterking van de ruimtelijke kwaliteit en het realiseren van een duurzaam veilige kust. In het plan Waterdunen worden de volgende zaken gecombineerd:

- de ter plaatse noodzakelijke kustversterking (zwakke schakel West-Zeeuwsch Vlaanderen);
- een kwaliteitsslag van de camping Napoleon Hoeve;
- een landschappelijk-ecologische impuls, gebaseerd op de verbreding van het duingebied en de aanleg van een estuarien natuurgebied.

In het plan wordt ruim 2.000.000 m³ zand voor de kustversterking gecombineerd met ruim 50 ha recreatieve voorzieningen en 250 ha estuarien gebied, alles gecombineerd in één integraal ontwerp. Een inlaatduiker laat bij hoog water zout water vanuit de Westerschelde het gebied binnen, en bij laag water er weer uit. Dit zoute water levert in het binnendijks gelegen geulengebied een estuarien milieu waarin de waterstand per getij fluctueert. Tevens wordt de huidige duinenrij sterk verbreed. Verweven in de estuariene

natuur en het duingebied worden een duincamping en recreatieverblijven ontwikkeld. Ook wordt een voorlichtingscentrum en hotel gerealiseerd. Tenslotte wordt het gebied dooraderd met recreativeroutes. Het plan Waterdunen is een gezamenlijk initiatief van de provincie Zeeland, gemeente Siuis, stichting Het Zeeuwsch Landschap en recreatieondernemer Molecaten B.V.

EEN BIJZONDER PROJECT

Plan Waterdunen is een bijzonder project, zoals onder meer blijkt uit de aanwijzing van het gebied als voorbeeldproject ontwikkelingsplanologie en het toekennen van geld uit het Fonds Economische Structuurversterking van het Rijk. Maar waarom is het plan Waterdunen bijzonder? Er zijn drie hoofdredenen, te weten de verweving van partners, functies en geldstromen, de daadwerkelijke integratie van het plan en de bijzonderheden van het proces.

DE VERWEVING VAN PARTNERS, FUNCTIES EN GELDSTROMEN

Een stichting gericht op traditioneel natuurbehoud en -beheer als medefinancier van een plan dat natuur combineert met recreatie? Dit zou tot voor kort onacceptabel zijn voor stichting het Zeeuwsch Landschap. Zoals het ook moeilijk voorstelbaar is dat een private recreatieondernemer mee betaalt aan de realisatie van een stuk ecologische hoofdstructuur. Toch is dat nu juist wat er in Waterdunen gebeurt. Partijen als Het Zeeuwsch Landschap, Molecatengroep en de provincie Zeeland lieten hun traditionele uitgangspunten en kaders los en ontwikkelden een concept waarin de daadwerkelijke verweving van functies tot een versterking leidt: de som is meer dan de som van de losse delen. Daarbij wordt deze som mogelijk gemaakt doordat niet alleen de inhoudelijke wensen, kennis en inzichten, maar ook de investeringen van de diverse par-

De innovaties van Waterdunen

Waterdunen is niet alleen bijzonder plan het plan kent ook een aantal innovaties. Het meest opvallend is natuurlijk de niet-traditionele samenwerkingsvorm. In plaats van een publieke ontwikkeling door private partijen gerealiseerd werken binnen Waterdunen een private partij een publieke partij én een NGO vanaf het prille begin samen op basis van gelijkwaardigheid. Daarnaast is ook het inhoudelijke concept vernieuwend: in plaats van een natuurlijke ruimtelijke zonering levert juist de verweving van recreatie landschap en natuur de meerwaarde van het plan

tijen zijn gekoppeld. En juist de kwaliteit van het plan dat door deze koppeling ontstaat, maakt dat ook derden, zoals het Ministerie van VROM, bereid zijn bij te dragen aan dit plan.

HET DAADWERKELIJK INTEGRALE PLAN

In het plan Waterdunen worden landschap, natuur en recreatie geïntegreerd. Het ruimtelijk uitgangspunt is de handhaving en de versterking van de karakteristieke historische oost-west lijnen parallel aan de kust. De integratie van natuur en recreatie is zichtbaar gemaakt door de zones zo te positioneren dat ze langs elkaar heen schuiven en daardoor ruimtelijk 'in elkaar grijpen'. Verder is gestreefd naar een sterk contrast tussen de openheid van polder en estuarien landschap en een steile duinrand met struweel en bos, die over het gehele oost-west lengte van het gebied is te zien. Daarmee versterkt het plan de kernkwaliteiten van het gebied dat als Nationaal Landschap is aangewezen in de Nota Ruimte. In figuur 1 is één van de alternatieven zoals opgenomen in het MER Waterdunen, te zien. Hierin is van noord naar zuid de ruimtelijke zonering als volgt:

- de duinenrij met afwisseling van hogere en lagere duinen, die de gewenste langgerekte rand een massa geeft aan het gebied, en daarmee de veiligheid tegen overstromen verzekert. Deze duinenrij vormt een aantrekkelijk recreatieland-schap en biedt ruimte aan een duin-camping;
- recreatiewoningen, hotel en voorlichtingscentrum ingepast in de overgang van duin naar estuarien gebied. Daar worden innovatieve woningen geheel ingepast in het duinlandschap mogelijk;
- diepere geulen midden door het gebied die tevens voor de noodzakelijke bescherming van de estuariene natuurkern tegen betreding door mensen zorgen;

- ondiep water als overgang naar het slikkengebied;
- het gebied van slikken en platen, deels permanent onder water en deels droogvallend.

Het natuurbeeld

In alle alternatieven voor Waterdunen wordt estuariene natuur ontwikkeld, met gradiënten van zilte naar brakke en zoete natuur. Hierbij zullen in het gebied met de inlaat van zeewater talloze organismen, zoals fyto- en zoöplankton, kreeftachtige en vissen, aangevoerd worden en dient de doorspoeling met het zeewater te zorgen voor een goede en stabiele waterkwaliteit (zuurstof-, nutriënten- en zoutgehalte).

Op, en in droogvallende slikken zal waarschijnlijk binnen een jaar na aanleg een gevarieerde bodemfauna tot ontwikkeling komen, onder ander gevormd door wadslakjes, wormachtigen en schelpdieren. Dergelijke slikken staan een groot deel van de tijd onder water. De bodemfauna zal een voedselbron vormen voor vele estuariene steltlopers, meeuwen en bergeenden. Steeds zal het beeld van etende vogels op de droogliggende platen wijzigen.

In de hoofdgeulen zullen diverse vissoorten voorkomen, welke duikende visetende vogelsoorten, zoals visdief en aalscholver, zullen aantrekken. In ondiepere geulen en overgangszones van slikplaat naar kreek zullen lopend jagende viseters, reigerachtige en lepelaars, eten.

Op de geïsoleerde eilanden, deels uit te voeren als schelpenbank, ontstaat een broedplaats voor kustvogels van een (nagenoeg) kale ondergrond, zoals de dwergstern. Ook zullen dergelijke eilandjes als veilige hoogwatervluchtplaatsen voor vogels fungeren.

Op de drogere delen worden heggen en/of struweelkernen gerealiseerd, in combinatie met de aanleg van drinkputten. De graslanden zullen ruimtelijk variëren in drogere en nattere gedeelten, zilt en zoet. De zilte graslanden zullen op een aantal lokaties in de overgang naar de recreatienatuur begrensd worden door een brede rietzone en wat hoger gelegen zoetere delen. De graslanden vormen een voedsel- en rustgebied voor grauwe- en brandganzen. Behalve dat dit de belevingswaarde van Waterdunen ten goede komt, kan zo tevens ganzenoverlast in het aangrenzende landbouwgebied beperkt worden.

De meerwaarde van recreatie

Het recreatieve concept van de gebiedsin-

richting is gebaseerd op de vervlechting van de recreatie met de natuur en het landschap. Er is dan ook géén harde scheiding tussen recreatie en natuur, maar een natuurlijke vervlechting. In Waterdunen vindt de recreatie niet alleen plaats aan de randen van het gebied, maar juist ook in delen van de kern van het gebied. Daarbij wordt de beperkte introductie van gecontroleerde en gereduceerde tijdenwerking vooral ingezet voor het creëren van een spannend en dynamisch gebied, dat aantrekkelijk is voor diverse recreanten. De aanwezigheid van de estuariene dynamiek wordt zo goed mogelijk benut, met veel vogelsoorten, die dankzij een goede zonering rustend, etend en broedend ook bekeken en beleefd kunnen worden. De recreatie is gericht op de meerwaarde en beleving van de dagelijkse veranderingen in het landschap. Waterdunen wordt wat betreft padenstructuur, uitkijkpunten, vogelhutten, entree, voorlichtingscentrum, e.d. 'slim' ingericht, zodat de natuur- en recreatiefuncties goed samen gaan, en de kwetsbare kernen van de natuur goed tot ontwikkeling kunnen komen.

DE BIJZONDERHEDEN VAN HET PROCES

Een project als Waterdunen, met een combinatie van diverse initiatieven en initiatiefnemers, levert een bijzonder proces. Uiteraard is samenwerking en overeenstemming tussen de initiatiefnemers gedurende de gehele planvorming cruciaal. Tenslotte is de meerwaarde van het plan juist gelegen in deze combinatie van initiatiefnemers en hun inbreng. Daarbij spelen ook culturele en organisatorische verschillen tussen de betrokken publieke, non-gouvernementele en private partijen een rol. Ook dient het plan via een aantal

Voldoen aan vereiste veiligheid

Recente inzichten laten zien dat de golfaanval langs de Nederlandse kust groter is dan tot voor kort werd aangenomen. Dit betekent dat delen van de Nederlandse kust niet aan de gestelde normen voor de veiligheid voldoen. Deze delen zijn als zogenaamde zwakke schakels aangewezen en moeten prioritair worden verbeterd. Bij de aanpak van deze zwakke schakels wordt ook geanticipeerd op de verwachte zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering. Tevens dient de aanpak van de zwakke schakels de ruimtelijke kwaliteit van de waterkering en de kust te versterken. De West Zeeuwsch-Vlaamse kust vanaf Breskens tot de Belgische grens is aangewezen als een prioritair zwakke schakel. Ook de dijken en duinen voor de Jong- en Oud-Breskenspolder behoren daartoe.

Gereduceerd Gecontroleerd Getij in het gebied: variatie en dynamiek door waterstandsfluctuaties

Door de periodiek gecontroleerde inlaat van zee-water en het graven van geulen en slikken ontstaat een dynamisch gebied: twee maal daags varieert de waterstand tussen een maximum en minimum afhankelijk van het alternatief 0.6 m tot 1.1 m. Hierdoor vallen grote delen van het gebied twee maal daags droog. Juist deze droogvallende flauwe oevers en eilanden trekken vele soorten vogels aan die in deze gebieden eten en verblijven. Vanuit de vele verschillende gezichtspunten, vanaf fluisterboten, vogelkijkhutten, wandelpaden, fietspaden, dijk of kijkduin kan deze dynamiek in steeds wisselende omstandigheden bekeken worden.

besluiten te worden gerealiseerd. Zo wordt de kustversterking vastgelegd in een kustversterkingsplan, dat moet worden vastgesteld door het waterschapsbestuur, niet één van de initiatiefnemers. En de gebiedsontwikkeling moet worden gerealiseerd via een bestemmingsplanwijziging,

dat door de gemeenteraad van Sluis moet worden vastgesteld. Daarmee raken we een cruciale pijler in het planproces. Ondanks dat de gemeente Sluis géén initiatiefnemer van het plan is, is zij van het grootste belang. Juist het wijzigen van het bestemmingsplan moet Waterdunen mogelijk maken. Lokaal draagvlak is dus cruciaal.

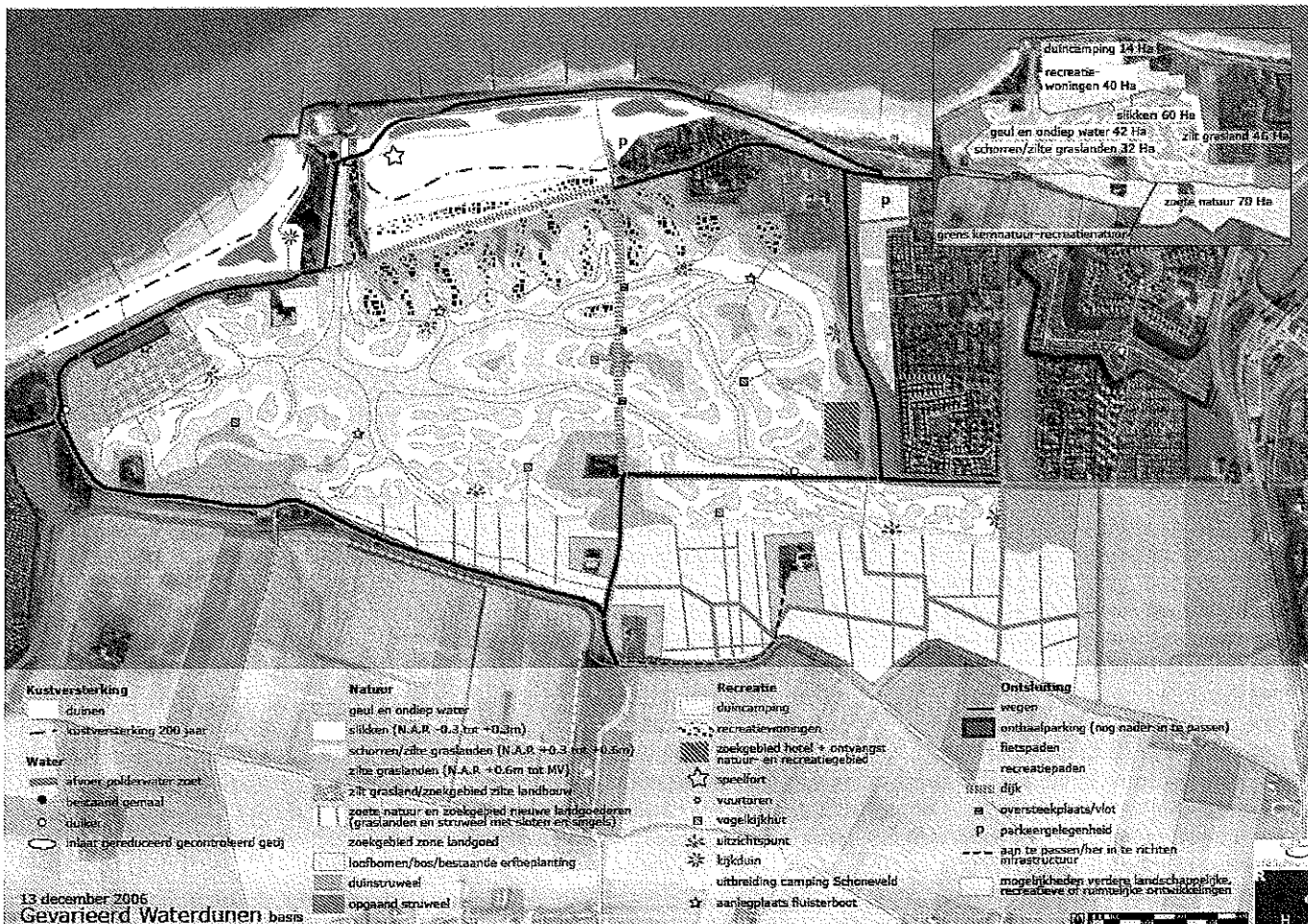
DE ZORGEN VAN HET PLAN

Plan Waterdunen heeft niet alleen voordelen. Het belangrijkste effect van het plan is dat de huidige agrarische bedrijfsvoering in het plangebied niet meer mogelijk is. Men wil de benodigde gronden hiertoe verwerven. Daarnaast is er in de streek zorg over mogelijke verzilting. Ondanks het feit dat berekeningen die voor het MER zijn gedaan, aangeven dat bij de meeste alternatieven géén verzilting van grond- en oppervlaktewater buiten het plan gebied plaatsvindt, zijn met name agrariërs en bewoners juist buiten het plan gebied bezorgd dat er later toch verzilting zal gaan optreden. Een monitoringsprogramma moet hier vinger aan de pols blijven houden. En ondanks het feit dat er géén sprake is van ontpolderen en de veiligheid tegen overstromingen door het plan zelfs verbetert, blijft de geest van

'ontpolderen' rondom het plan waaien. Met de hiermee verbonden emoties als logisch gevolg.

PLAN WATERDUNEN: UNIEK. MAAR GAAT HET ER KOMEN?

Plan Waterdunen is vooruitstrevend. Vooruitstrevend in sociaal-economisch en ruimtelijk opzicht. Een plan dat écht meer is dan de optelsom van de inbreng van de verschillende initiatiefnemers. De komende periode is daarbij cruciaal voor het slagen van het plan. De procedures voor het kustversterkingsplan en een gewijzigd bestemmingsplan moeten in gang worden gezet. De benodigde gronden moeten worden verworven. En de benodigde financiën zeker gesteld. Dat vraagt niet alleen om zorgvuldigheid en doorzettingsvermogen. Dat vraagt vooral om lef. Hetzelfde lef dat ervoor gezorgd heeft dat het plan van de grond is gekomen. Dat vraagt om vertrouwen. Vertrouwen tussen de initiatiefnemers, vertrouwen tussen de overheden die de benodigde besluiten moeten nemen. Maar vooral vraagt het om het ontwikkelen van vertrouwen in de streek. Zodat de zorgen rondom het plan niet worden bewaarheid en de impuls voor de streek daadwerkelijk tot stand komt.

EÉN VAN DE ALTERNATIEVEN VOR PLAN WATERDUNEN: GEVARIEERD WATERDUNEN